

ТРИ ИЗЛОЖБЕ ПОСВЕЋЕНЕ ОДЕВАЊУ И УКРАШАВАЊУ (2000-2003)

Бојана Поповић, *Мода у Београду 1918-1941*, Музеј примењене уметности, Београд 2000. – *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, Историјски музеј Србије и Галерија САНУ, Београд 2001. – Јелена Тешић, *Невестински накит код Срба у XIX и првој половини XX века из збирке Етнографског музеја у Београду*, Етнографски музеј, Београд, 2003.

БОЈАНА ПОПОВИЋ, *МОДА У БЕОГРАДУ 1918-1941*, МПУ, БЕОГРАД, 2000

Изложба и каталог *Мода у Београду 1918–1941*. аутора мр Бојане Поповић, уприличени поводом обележавања педесетогодишњице оснивања Музеја примењене уметности у Београду, у потпуности су оправдали обавезу коју намеће један тако значајан моменат у историји Музеја – не само темељно и савесно припремљеном изложбом, шармантног и једноставног израза, већ, пре свега, темом која даје заокружен и детаљан приказ одевања у периоду између два рата у Београду и то, *модног аспекта* одевања. Две стотине страница *Каталога* подједнако привлаче пажњу читаоца својим садржајем као и, до перфекције, минуциозно урађеним дизајном. Уредник *Каталога* је Светлана Исаковић, аутор поставке изложбе Ирена Шентевска, а изузетну графичку опрему приредила је Данијела Парацки.

Користећи богату архивску грађу, пре свега Историјског архива Београда, одабрану београдску, али и париску штампу која се продавала у Београду између два рата, као и избор радова домаћих и светских аутора, мр Бојана Поповић је идеју хронолошког представљања модних збивања у свету и у Београду у периоду између два рата доследно спровела кроз књигу и реализовану изложбу. Тако, од одељака *Културни и друштвени живот међуратног Београда и Мода између два светска рата до Београђани и мода, Београдска друштвена елита и*

светски модни центри и Ствараоци београдског модног шика аутор нас обавештава о значајним светским модним центрима и женској и мушкој моди двадесетих и тридесетих година. Ту се нуде детаљни подаци о модел-салонима за израду дамских тоалета и женских шешира, о обућарским трговинама и стовариштима, ташнерско-куферцијским трговинама и радионицама, крзнарима, салонима за израду мидера и белог рубља за даме и господу, кројачима, часовничарима, јувелирима, бижутерији и трговинама. *Каталог* је снабдевен и резимеом на енглеском језику, као и *додатком* са низом корисних и интересантних података: малим модним речником, малим београдским историјским подсетником, коришћеним изворима и *каталошким делом* који на јасан и адекватан начин прати тему. Богат оригинални материјал је употпуњен низом фотографија и изузетних

* Мирјана Менковић, етнолог, Етнографски музеј, Београд

илустрација преузетих из више модних и женских часописа. Све је укомпоновано складно, прецизно и јасно.

Истраживања која је обавила мр Бојана Поповић указују да је Београд после Првог светског рата, у модном смислу, био опчињен Паризом толико да је име „Petit Paris” било сасвим адекватно. Већ крајем двадесетих година Београђанка је успевала да у корак прати модна збивања и тада је „на плажу, утакмицу, корзо и бал одлазила беспрекорно одевена”. Током тридесетих година није више успевала да буде оригинална и каснила је, невероватно, читаву сезону за модним збивањима у свету, али се током четврте деценије њен изглед није много разликовао од изгледа припаднице истог сталежа у другим земљама.

Београд је имао и своје отмено друштво, „beau monde”, које се снабдевало у свим значајним европским модним центрима „као и у угледним београдским радњама и салонима, који су увек били у току најновијих модних збивања”. Током двадесетих и тридесетих година XX века најугледније радње били су салони Руже Коен, Ребеке Јаковљевић-Амодај, Живке Данкучевић, Ленке Лам Мајер, Шарлоте Алфандари, мадам Грајевске, „Регина Бенвенисти”, као и „Марусја Нинковић”, „Наталија Монашевић”, „Милан Стојановић” и др, а неки од њих, као салони Ребеке Јаковљевић-Амодај и мадам Грајевске, били су у стању да понуде „савршене копије париских модела по цени која је била око десет пута нижа од цене оригинала”. Почетком тридесетих година београдски салони су почели да нуде и своје оригиналне моделе, а београдски модни креатори „постали су и јавне личности”. У другој половини четврте деценије „Београд је постао прави модни центар [...] почеле су редовно да се приређују пролећне и јесење ревије [...] Београд је добио и модни журнал *Мода у слици и речи* који је искључиво пратио београдска модна збивања [...], а у Београду је 1923. године отворена и прва радња спортских реквизита на Балкану 'English Sport's House'. И чланови краљевске куће Карађорђевић имали су исти модни укус као и друге европске династије [...] те су своје тоалете набављали у врхунским париским, лондонским и београдским модним кућама и трговинама, а много мање у Бечу и Берлину”.

Имајући у виду и друга значајна истраживања обављена на плану одевања у Србији у XIX веку и, посебно, у периоду од 1900. до Првог светског рата, као што су радови Добриле Стојановић и Мирјане Прошић-Дворнић, каталог и изложба мр Бојане Поповић *Мода у*

Београду 1918–1941 први се детаљно баве овом значајном и интересантном темом, темом која на захтеван начин отвара питање светских модних утицаја на одевање у Србији у XX веку. У том смислу ауторка је понудила низ чињеница и детаља везаних за утицајне модне центре, занатске радње и креаторе. Прецизно, складно, детаљно, јасно и естетски привлачно излагање чине изложбу и рад мр Бојане Поповић незаобилазним догађајем и штивом у истраживању културе одевања у Србији у XX веку.

СЛУЖБЕНО ОДЕЛО У СРБИЈИ У 19. И 20. ВЕКУ, ИМС И ГАЛЕРИЈА САНУ, БЕОГРАД, 2001

Историјски музеј Србије – као носилац пројекта *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, чији су аутори Чедомир Васић, Бранко Богдановић, Душан Бабац и Невена Крстић и коаутори Небојша Дамњановић и Милица Радовановић, у сарадњи оствареној са готово свим значајним институцијама културе у Србији и изузетно великим бројем појединаца, у Галерији Српске академије наука и уметности, уз финансијску подршку Министарства културе Србије – реализовао је једну од најбољих изложби из културне историје српског народа у

последњих пет деценија XX века. Изложбу прати *Каталог*, студија на 524 странице, у којем су резултате својих истраживања представили: Чедомир Васић, *Службено одело у Србији: између историјске чињенице и уметничког дела*; Небојша Дамњановић, *Развој службеног одевања у Србији у XIX и XX веку*; Душан Бабац, Чедомир Васић, *Војне униформе у Србији 1808–1918*; Душан Бабац, *Војне униформе у Југославији 1919–1992*; Бранко Богдановић, *Униформе жандармерије и полиције*; Чедомир Васић, *Одело грађанских служби*; Њ. Пр. Сава Вуковић, епископ шумадијски, *Свештеничке униформе и одежде*; Милица Радовановић, *Костимографски поглед на службено одело у Србији*. *Каталогски део* студије и изложбе приредили су Невена Крстић, Чедомир Васић, Бранко Богдановић и Душан Бабац, а књига је пропраћена и *Библиографијом*, *Речником*, *Резимеом* и *Списком илустрација* на енглеском језику. Уредник Каталога је Чедомир Васић, а рецензенти су академик Владимир Стојанчевић и проф. др Ђурђица Петровић. Аутори поставке изложбе су Игор Степанчић и Чедомир Васић.

Изложба *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку* понудила је досад најобимнији и најсвеобухватнији приказ развоја службеног одевања, током два века модерне српске државе, као обележја државности и као средства осамостаљивања и европеизације њених институција. Ова изузетна изложба је реализована на основу аутентичног материјала, оригиналних униформи и опреме, ликовних извора и архивске грађе сакупљене по целој Србији. Темељ овог пројекта чине, свакако, дугогодишња истраживања и објављена дела Павла Васића, изузетног познаваоца ове теме – *Одело и оружје*, *Ношња народа Југославије кроз историју*, *Униформе српске војске 1808 – 1918*. Цртежи и акварели Павла Васића још увек су најмеродавнији извор за реконструкцију униформи из појединих историјских периода, а радови Десанке Николић и Сергеја Вришера су незаобилазни у расветљавању појединих периода или сегмената ове комплексне теме. Све то су аутори *Каталога* и изложбе имали у виду, као и огромну архивску грађу и сведочанства, ликовне изворе (цртеже, слике, графике, фотографије и филмове), оригиналне портрете српских сликара.

Коришћењем оригиналног материјала, униформи, делова одеће и детаља прикупљених из музеја широм Србије, од приватних породица и колекционара, аутори су представили сву сложеност овог сегмента културне историје од кројачких и ликовно-формалних

карактеристика униформе, преко друштвено значењских показатеља, класних и статусних, до униформе као метафоре и показатеља историјског тренутка и саме епохе.

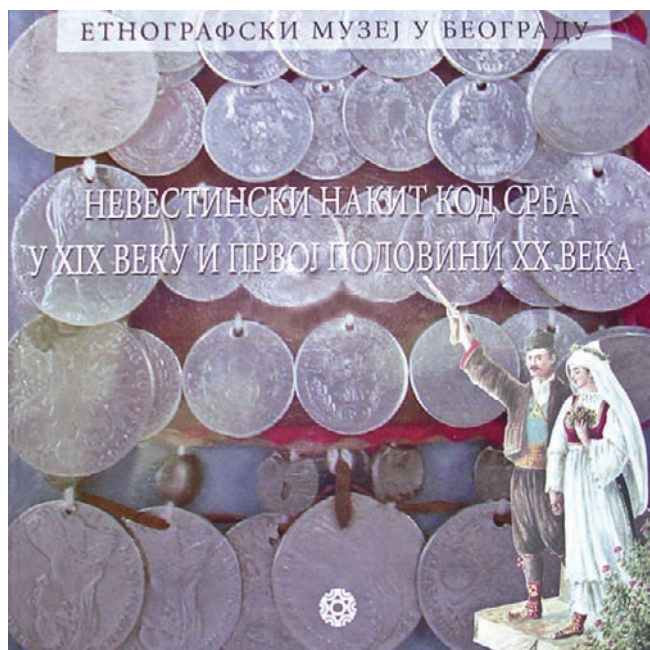
До које мере се ради о добро организованој и студијској представи музеалија најбоље сведочи богато илустрован каталогски део студије. За оне који нису имали прилике да виде ову изузетну изложбу, културни догађај у Србији на прелазу два века, као и за оне који би желели да се упознају детаљније са садржајем, доносимо *целокупан преглед каталогског дела*:

Војска 1809. – основана према Одлуци *Правитељствујућег совјета* децембра 1808. и *Наредбом војвода Карађорђа Петровића* почетком 1809; Карађорђево одело – према писаним и ликовним изворима; Војска 1826. – прва регуларна (стајаћа) војска обновљене Србије за време кнеза Милоша Обреновића, установљена 1825, а униформисана 1826; Чиновништво 1837. – на основу *Указа* и према *Пропису униформе чиновника* из 1837; Чиновник воени – на основу *Прописа А. униформе војеничиновника пољски* из 1837; Војска 1841. – према *Устројенију гарнизонаог војинства* из 1841; Војник Пјехоте 1841.–(реконструкција по П. Васићу); Војска 1847. – према *Устројенију гарнизонаог војинства* из 1845, са допуном из 1847; Пјехота (пешадија); Артиљерија; Кавалерија (коњица); Правитељствени (владини) званичници 1850. – према *Указу о правилима за униформисање званичника правитељствени* из 1850; Попечитељство внутренних дела (Министарство унутрашњих послова); Попечитељство (министарство) финансија; Попечитељство правосудија и просвешченија (Министарство правосуђа и просвете); Свештенство – према сачуваној одећи и *Правилима Архијерејског Сабора* из 1854; Архијерејска одећа око 1850. – Архијерејска и свештеничка одећа може бити двојака: униформе свештених и свештенмонашких лица и свештене одежде; Епископ у сакосу (одежди); Одежда која је припадала Стефану Стратимировићу (1757–1836), карловачком митрополиту од 1790–1836; Свештеник; Народно одело; Војска 1861. – према *Пропису за одело регуларног војинства и жандарма* из 1861. (виши официр, пешадијски пуковник, коњички пуковник, ђенералштабни пуковник, војвода); Народна војска 1864. – према *Пропису за одело и спрему народне војске* из 1864; Војска 1870; Стајаћа војска – према *Пропису за одело војске* из 1870; Официр стајаће војске у обичном оделу; Ђенерал; Народна војска; Дипломатија 1879. – према оригиналу, фотографијама и документима из Архива

Србије; Посланик у свечаном оделу; Војска 1882. – према *Пропису о оделу и спреми активне војске* из 1882. и *Пропису о оделу активне и спреми целокупне војске српске* из 1888; Пешадијски официр; Трупни ађутант у парадној униформи после 1886; Капе (кепији) официрске 1882–1896; Делови одеће и опреме; Ђенерал у службеном оделу, после 1885; Краљеви ађутанти и ордонанси; Краљева гарда 1883; Капетан II класе Краљеве гарде, краљев ордонанс 1882. у службеној униформи; Жандармерија и полиција 1883–1891. – по *Правилу и устројству одреда чувара за јавну безбедност*, 31. маја 1883. и по *Пропису о службеним знацима полицијских чиновника* од 5. априла 1891; Железница 1884 – 1915. – по *Правилнику о службеном оделу особља СДЖ* од 19. октобра 1892. и *Изменама и допунама* од 26. фебруара 1900. и савременим фотографијама; Ватрогаштво – на основу фотографија и дипломе; Дипломатија 1891. – по *Правилнику о униформи чиновника дипломатских заступника*, Београд 1891; Пошта 1895. – према *Правилима за службено одело поштанско-телеграфских чиновника и званичника* из 1895. и *Правилнику за службену одећу поштанско-телеграфских служитеља* из 1900; Полиција и жандармерија 1896–1914. по *Уредби о службеном оделу полицијских чиновника*, од 12. априла 1896; Финансијска служба 1899. – према *Правилима о вршењу службе финансијске страже* из 1899; Царина 1899. – по *Правилима о службеном оделу царинског особља*, од 12. јула 1899. и *Изменама и допунама* од 27. јула 1899; Речни саобраћај 1898. – према фотографијама; Војска 1896. – према Указу о изменама и допунама *Прописа о оделу целокупне војске* из 1896; Шумарство 1900. – по *Правилнику о службеном оделу шумарског особља Државне шумске управе* од 7. јула 1900; Рударство – према фотографијама; Просвета 1900. – према фотографијама; Спортске организације – према фотографијама; Војска 1900. – према *Пропису о оделу целокупне војске српске са правилом ношње* из 1900. *Уредба о одећи српске војске* из 1911; Краљевске инсигније Петра I Карађорђевића 1904; Војска 1908. – према *Указу о увођењу чоје сивомаслисте боје* од 10. октобра 1908, изменама и допунама *Прописа о одећи целокупне војске српске* од 30. новембра 1908, *Ратној спреми* из 1909. и *Уредби о одећи српске војске* из 1911; Официрски чиновни-еполетушке 1912–1918; Војно свештенство – према *Пропису о оделу целокупне војске српске са правилом ношње* из 1900; Санитетско особље – према фотографијама; Судство и цивилне службе – према фотографијама; Војска 1916–1918. – према фотографијама и описима учесника; Војска 1922. – према *Уредби о одећи сувоземне војске* из 1922; Жандармерија – према *Пропису о одећи жандармерије* од 5. априла 1922; Пошта – према *Правилнику о службеној одећи подчиновника, привремених кондуктера и служитеља код ПТТ установа у Краљевини СХС* из 1921. и измени *Правилника* из 1926; Железница 1927. – према *Правилнику о службеном оделу особља саобраћајних*

установа од 30. априла 1927; Речна пловидба 1931. – на основу фотографија; Ватрогаштво – према *Пропису о униформи и опреми чланова ватрогашних организација у Краљевини Југославији* из 1934. и 1936; Војска 1930. – према *Уредби о одећи сувоземне војске* из 1932; Полиција 1931. – према *Уредби о службеном оделу и наоружању државних полицијских извршних службеника* од 29. априла 1931; Финансијска контрола – по *Правилнику за извршење уредбе о организацији финансијске контроле* од 6. августа 1921. и изменама и допунама из 1923. и 1936; Дипломатија 1931. – према *Правилнику о изради и ношењу дипломатско-консуларне униформе* од 13. марта 1931. и 15. маја 1937; Краљева гарда 1933. – према *Уредби о одећи Краљеве гарде и објашњењима* из 1933; Жандармерија 1935. – према *Уредби о одећи жандармерије* из 1935; Војска 1935. – према *Уредби о униформи копнене војске* из 1935; Просвета – према фотографијама и усменом сведочењу савременика; Соколство – према *Правилима Соколског савеза Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца* из 1919. са изменама из 1930; Скаутство – према *Правилнику савеза скаута Краљевине Југославије* из 1934; Црвени крст – према оригиналним предметима и фотографијама; Послуга – Служитељ у кући Рошових; Ловство – према оригиналним комадима и фотографијама; Војска 1939–1941. – према *Уредби о одећи војске* из 1939; Војска 1943; Војска 1946. – према *Уредби о одећи Југословенске армије* из 1946; Војска 1955. – према *Правилу о одећи Југословенске народне армије* из 1955; Војска 1971. – према *Правилу о одећи Југословенске народне армије* из 1971; Пошта 1946–1955. – према правилницима из 1946. и 1955; Железница 1948 – 1952. – према правилницима из 1948, 1950. и 1952; Царина – према одлукама из 1956, 1962. и 1982; Милиција 1967. – према правилницима из 1963. и 1967; Речни саобраћај – према правилницима из 1966. и 1969; Авионски саобраћај; Шумарство 1970–1972. – према усменом сведочењу; Рударство – према постојећој униформи; Извидници (извиђачи); Спортске организације; Омладинске радне акције; Комуналне службе (услужна делатност); Свештенство – савремена одела и одежде.

Службено одело у Србији у 19. и 20. веку, као историјска тема, представља један сегмент културне историје, баштине и државног континуитета Србије о којој су аутори дали ваљане и проверене одговоре, али, и отворили читав низ нових читања и могућих тумачења одевних предмета како на друштвеном, историјско-политичком, тако и на уметничком плану. Каталог, као потврда више него успешних настојања аутора овог пројекта, незаобилазна је студија у истраживању историје и културе Србије XIX и XX века. Можда треба размишљати и о преводу ове студије на неки од светских језика.

ЈЕЛЕНА ТЕШИЋ, *НЕВЕСТИНСКИ НАКИТ КОД СРБА У XIX И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА ИЗ ЗБИРКЕ ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ*, ЕМ, БЕОГРАД, 2003.

У обиљу од неколико десетина хиљада разноврсних предмета који су своје место нашли у институцији културе каква је Етнографски музеј у Београду, по лепоти, бројности и значају, сигурно се издвајају примерци народне ношње и накита који је њен неизоставни део. *Збирка накита* Етнографског музеја обухвата приближно 2500 различитих предмета и у погледу типолошке и регионалне заступљености материјала као целина вероватно и нема равне. Примерци накита свих врста који су се израђивали, носили и распростирани у различитим деловима Србије и Црне Горе, али и простором Балканског полуострва, чине њену садржину и вредност. То је непроцењиво благо не толико у материјалном колико у историјском или, боље речено, цивилизацијском смислу, јер је у питању баштина коју није ни пожељно ни могућно мерити другачије сем у контексту универзалних и највиших људских вредности.

Зато нимало не изненађује што свако ново представљање предмета из *Збирке накита* Етнографског музеја у Београду побуђује недвосмислену пажњу публике – лепота, савршенство и склад облика били су и остају *магија* за посетиоце свих категорија и интересовања. Још један истински ужитак у том смислу је представљала потпуно успешна изложба Јелене Тешић, кустоса Музеја и ауторке одабране теме – *Невестински накит код Срба у XIX и првој половини XX века*. Изложбу прати *Каталог* чији је уредник мр Весна Марјановић, а рецензенти су [др Бојана Радојковић](#) и др Братислава Владић-Крстић. Ликовну опрему *Каталога* израдила је Катарина Стојсављевић-Новаковић, дугогодишњи ликовни уредник издања Етнографског музеја у Београду, док је ликовна реализација изложбе била поверена Зорану Благојевићу и Теодори Весић.

Имајући у виду основну идеју до сада приређиваних изложби накита, а то је да се прикаже оно што је заједничко свим врстама накита (материјал, занатска израда, функција, симболика и др), Јелена Тешић се, оправдано, определила да сузи поље посматрања, пре свега, тематски и временски. Изложбом је представљен накит као статусни симбол невесте у XIX и првој половини XX века с простора Србије и Црне Горе, као и из области у којима је живео или и данас живи српски народ – Скопска Црна гора, Босна и Херцеговина и Хрватска. Заступљеност материјала у збирци условила је да невестински накит са простора Србије буде присутан у највећем броју. На 137 страница коректно опремљеног и дизајнираног *Каталога* ауторка је представила невестински накит хронолошки и регионално, од накита за *главу, врат и груди, струк и руке* до одељка *о грађанском накиту и украшавању*. *Каталог* прати и краћи резиме на енглеском језику и детаљно обрађен *каталогски део* изложеног материјала. Осим оригиналних предмета богате збирке, изложбом и каталогом је представљен већи број аутентичних фотографија и изузетно драгоцених акварела и цртежа из ликовне збирке Етнографског музеја.

Успела изложба, праћена добро осмишљеним и припремљеним каталогом, представила је Јелену Тешић као музејског стручњака који зналачки и успешно обрађује музејске предмете, анализира и припрема музејски материјал за излагање, али се не задржава само на томе, већ тежи истраживачким поступцима, желећи да унесе нова тумачења и прошири сазнања о чаробном свету људске непресушне потребе за накитом и украшавањем.